

HOSPODÁŘSKÉ DĚJINY ČSR 1918 – 1945

© FHS UHK, Mgr. Petr Grulich, Ph.D.

České země v Předlitavsku

- České země jednou z nejprůmyslovějších oblastí monarchie (viz příloha 1)
- Od 70. let 19. století proces emancipace českého podnikání
- RUH – jakýsi ekonomický skleník (výměny zboží mezi Předlitavskem a Zalitavskem)
- Vrchol 1913

Situace po vzniku ČSR

- bývalé teritorium RUH se nacházelo na území 6 států – ČSR nejprůmyslovější
  - (21% plochy, 26% obyvatelstva, 60 – 70% průmyslu RUH).
  - (ad průmysl – 100% porcelánového průmyslu, 90% skla a keramiky, 80% textil a obuvnictví, 76% cukrovarnictví, 82% těžby černého uhlí, cca 50% strojírenství a chemie.)
  - **Vnitřní trh ČSR** však jen 1/3 trhu býv. RUH → orientace na **export**.
Hlavní odběratelé: nástupnické státy (33%), Německo (32%), Anglie 6%, Francie 3%.
-

Hlavní problémy:

- nižší technická úroveň čsl. průmyslu oproti záp. Evropě
- nevhodná struktura čsl. průmyslu i dopravních tras
- Made in Czechoslovakia byla neznámá nová značka

I. etapa - formování čsl. ekonomiky 1918 - 1923

Versailleský mírový systém

ČSR sice vítězná mocnost, ale musí platit část předváleč. dluhu RUI v hodnotě téměř 6,7 mld. Kč, dále část majetku RUI a habsburského rodu do pokladny pro válečné škody a zaplatit náklady na repatriaci legií – 1 mld. Kč.

1918

- Ekonomika v rozvratu, hlad, nedostatek potravin,
- Průmyslová a zemědělská výroba cca ½ předválečného stavu, výroba orientována na válečnou výrobu
- Doprava orientovaná severojižně
- Slovensko a PkR převážně agrární, nutno je obsadit vojensky

1919

- **20. 2. 1919 – ČSR prohlášena samostatným celním územím**
- **25. 2. 1919 – schválen zákon o měnové odluce** (vznik Kč, 1:1 k RUI koruně)
Alois Rašín – stoupenec deflace – dobrý import, drahý export
Karel Engliš – stoupenec inflace – dobrý export, drahý import
- **11. 12. 1919 zákon o nostrifikaci**
Celkem nostrifikováno 235 podniků (180 přeložením, 51 rozdělením do r. 1928)
Škodovy závody, Spolek pro chemickou a hutní výrobu, Vítkovice, Pražská železářská společnost, sklárny Inwald, D. Fanto jiné.

➤ **16. 4. 1919 zákon o pozemkové reformě**

- **Cíl:** Oslabit moc velkostatkářů a vybudovat střední stav v zemědělství = dát zakázky čsl. průmyslu
- Stav před reformou: 40% obyvatel ČSR v zemědělství, z nich 55% jen do 2 ha; na druhé straně Schwarzenbergové cca 1/3 Čech, Liechtensteinové cca 5% Moravy.
- Zabrán pozemkový majetek o výměře větší než 150 ha zemědělské půdy a 250 ha veškeré půdy. (Celkem zabráno 4 021 617 ha půdy = 28% celk. výměry.)
- Přiděleno jen 643 695 ha zemědělské půdy celkem 638 182 přidělcům; 2 268 000 ha bylo vráceno zpět pův. majitelům a zbytek si ponechal stát.
- **Důsledky:** Reforma trvala 15 let, ekonomické se příliš nedostavily. Politické byly jednoznačné – agrárníci ovládli politiku

➤ **22. 7. 1919 zákon o soustavné elektrifikaci**

1920

- Dosaženo konsolidace, rozběhla se výroba spotřebního zboží

1921

- Bohatě žně – odstraněn nedostatek zákl. potravin, zrušen lístkový systém a regulace trhu
- Zaveden volný obchod
- Zavádění nových výrob se státním podílem či podporou (Osram v Praze Holešovicích, Telegrafia Pardubice, Aero Kbely, Zbrojovka Brno, Explosia Semtín)

1922

- Půjčka Velké Británie Československu – Anglobanky
- Deprese vlivem světové krize

1923

- Krize překonána
- HDP dosáhl předválečné výše

II. etapa – Zlatá léta 1924 - 1929

- ČSR v roce 1929 je 17. ekonomikou na světě a 12. v průmyslové výrobě
- 1924 – prudký start
- 1926 – zpomalení vlivem konkurence Německa
- 1927 – 1929 – vrchol: HDP 152%, průmysl. výroba 141%, zemědělství 128%

- Ekonomika restrukturalizována
- Strojírnoství, elektrotechnika
- Elektrifikace – 1929 dvojnásobek oproti roku 1918, 75% obyvatel.
- Normalizace, unifikace – Masarykova akademie práce (MAPka)

- Nedostatek úvěrů, ale i slabá poptávka po nich.
- Státní daňová politika – nízké daně, levný stát, ekonomický růst, slabá sociální síť

III. etapa – Období světové hosp. krize a její překonávání 1930 - 1938

24. 10. 1929 krach na newyorské burze – začátek světové všeobecné hospodářské krize. ČSR zasažena silně, avšak opožděně. (V ČSR pokles výroby o cca 40%)

- Nejvíce zasažen spotřební průmysl – německé pohraničí
- Nejméně zasažena energetika (státní kapitál) a chemie (nadmárodní kapitál)
- Intenzivně ale krátce zasaženo strojírenství – obnova díky zbrojení.

- 1933 – vrchol krize, změna orientace čl. exportu směrem k zemím 3. světa
- 1933 – státní zásahy do ekonomiky:
  - zmocňovací zákon
  - kartelový zákon
  - obilní monopol

- 1934 – 1936 stagnace
- 1936 – oživení
- 1937 – HDP 98,4% předkrizového maxima

- rozvoj stavebnictví, umělých vláken, zbrojního průmyslu

IV. etapa – Pomnichovská republika 1938 - 1939

- Rozsáhlá území anektována Německem, Maďarskem a Polskem (30% území, 25% obyvatel, 40% kapacity průmyslu, zdroje surovin),
- Zpřetrhány dopravní cesty, vlna uprchlíků z obsazeného pohraničí (450 tisíc),
- Říšské bance vydána část zlatých rezerv

Česko-Slovensko se stalo závislým na Německu.

Demografická skladba podnikatelstva První republiky

Viz příloha č. 2

Živnosti a jejich členění za První republiky

- V roce 1930 v ČSR (bez domácí výroby) 603 000 živností do 10 činných osob, z toho 378 000 byly živnosti „majitelské“ (bez zaměstnanců)
- Cca ½ pracovníků živností do 10 osob byli majitelé a jejich rodiny, ½ byli zaměstnanci.

V živnostech dominovaly **výrobní a obchodní živnosti**. (1930)

- výrobních 284 000 živností
- obchodních 274 000

(zejm. maloobchody, hostince, krejčí, obuvníci, řezníci, truhláři, holiči, zubní technici, lékárníci, autodrožky, kina...)

S rozvojem velkovýroby, ale i družstevnictví (zejm. v 30. letech) a s nástupem obchodních domů a značkových prodejen bylo malopodnikání zatlačováno (zejm. dopad na krejčí, obuvníky, mlynáře, pekaře, mlékaře...)

Živnostenský zákon

Již v roce 1918 přejet zákon č. 227/1859 ř. z., živnostenský řád a jeho novelizace.

Živnost – takové podnikání, které neodporovalo mravnosti a zákonům státu a bylo provozováno v podstatě pravidelně pro trh, a to samostatně s podporou vlastních vložených prostředků za účelem zisku.

- Vyjmuto ze zákona bylo zemědělské podnikání, svobodná povolání, domácké práce atd.
- Pro lékařství a lékárnictví platily zvláštní předpisy.
- Vyjmuta byla i domácká práce, pro některé jiné činnosti platily zvláštní předpisy.

Druhy živností:

Obecně musel být živnostník občansky zachovalý (nesměl být trestán).

Svobodné (volné) – stačila „opověď“ (ohlášení) živnosti

Řemeslné – není třeba koncese, ale je třeba doložit kvalifikaci – výuční (tovaryšský) list.

(Tyto živnosti byly stanoveny vládou a bylo jich přes 55) Dále byla vyžadována odborná praxe.

Koncesované – je třeba schvalovací řízení a udělení koncese. (tiskárny, knihovny, pravidelná doprava osob, taxi, plavci na řekách, stavitelé a studnaři, zedníci a kameníci a tesaři, kominíci, pohodní, výroba prodej zbraní a střeliva, výroba prodej trhavin a ohňostrojů, vetešníci, zastavárny, výroba jedů, hostinští a výčepníci, výroba, prodej výčep vína, parní kotlářství, výroba hracích karet, deratizace a dezinsekce, aj.)

Sdružení malých a středních podnikatelů za První republiky

Živnostenská společenstva

- Povinné organizace definované jako „*ochranné a podpůrné organizace živnostníků*“.
Jejich existence vyplývala z živnostenského řádu a účast v nich byla povinná.
- Společenstva sdružovala buď jeden nebo více příbuzných oborů. Podle toho se dělila na společenstva *odborná* (živnostenské společenstvo natěračů a lakýrníků) nebo *smíšená* (živnostenské společenstvo výrobců skleněného zboží...)
- Zvláštní byla Obchodní grémia (zpravidla živnostenská společenstva č. I.)
- Působnost vždy v jednom politickém okrese.
- Na okresní úrovni fungovaly *okresní rady živnostenských společenstev*.
Dobrovolně společenstva tvořila *okresní jednoty živnostenských společenstev*
- Živnostenská společenstva byly organizace volené, za 1. republiky na základě poměrného zastoupení.
- Nejdůležitějším úkolem společenstev bylo udržování spořádaných poměrů mezi členy, pomocníky a uční
hlavně v oblasti pracovního a učebního poměru, řešení vzájemných sporů.
- Dále zakládala a podporovala dohled nad odbornými školami, zakládala ústavy pro podporu nemocných a zchudlých členů atp.

ÚRO – Ústřední rada obchodnictva v Praze

Sdružení velkých podnikatelů za První republiky

Ústřední svaz československých průmyslníků.

Jeho předsedou byl po dlouhá léta JUDr. Jaroslav Preiss.

- Zastupoval zájmy průmyslu vůči legislativě i exekutivě.
- Jejím zájmem bylo zaměřením na velký průmysl.
- Jeho činnost se velmi silně křížila s činností OŽK.

- Slovenskou odnoží (excentrický model) bylo **Ústredné združenie slovenských priemyselníkov.**
Vykonávalo samostatnou pôsobnosť, ale zároveň bolo chápané ako súčasť ÚSČP.